Jan Welzl

ESKYMO WELZL

Paměti českého polárního lovce a zlatokopa

CARPE DIEM

ESKYMO WELZL

PAMĚTI
ČESKÉHO POLÁRNÍHO
LOVCE A ZLATOKOPA

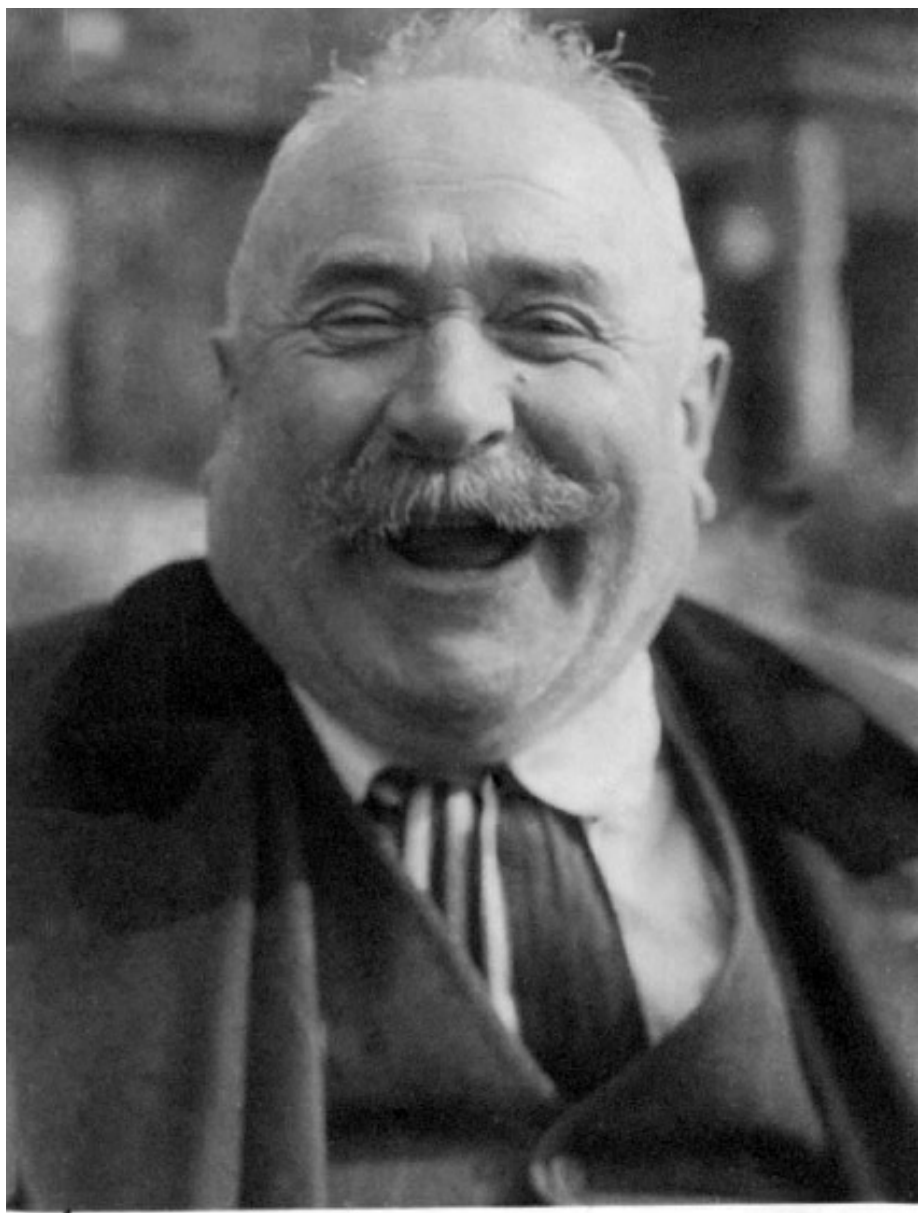

Jan Welzl
polární cestovatel

Jan Welzl

ESKYMO WELZL

PAMĚTI
ČESKÉHO POLÁRNÍHO
LOVCE A ZLATOKOPA

Podle jeho zápisků a dopisů
pro tisk upravil
Rudolf Těsnohlídek

2011

Jan Welzl
Eskymo Welzl
Paměti českého polárního lovce a zlatokopa

Zvláštní poděkování patří Archivu H+Z při Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně za laskavé zapůjčení knižní předlohy, jmenovitě PhDr. Magdaleně Preiningerové.

Všechna práva vyhrazena.
Tato publikace ani její část nesmí být publikována, uchovávána v rešeršním systému nebo přenášena jakýmkoli způsobem (včetně mechanického, elektronického, fotografického či jiného záznamu) bez předchozího souhlasu nakladatelství.

Copyright © Carpe diem, 2011
www.carpe.cz

Made in Moravia, Czech Republic, EU
ISBN 978-80-87195-20-8

Předmluva

Letecké polární výpravy, Amundsenova-Ellsworthova a Byrdova, obrátily opět dvakrát za sebou pozornost lidstva k záhadnému, pomyslnému bodu na vrcholu zemské koule, který je obklopen ledy a sněhy, hrůzou a tajemstvím a který, jako všecko na tomto světě, neustále kolotá v bludném kruhu. Donedávna představovali jsme si pól jakožto pevné, určité místo, jež tkví bez úchylky na konci zemské osy. Staletí probíjelo se lidstvo k němu a teprve naší době podařilo se nalézti ho a pohleděti na něj. Kdysi jsme měli za to, že okamžik, kdy bude dosaženo točny, bude slavnostní chvílí veškerého lidstva, když se to však skutečně podařilo takřka zároveň různým dvěma soutěžícím výpravám, přeletěla ta událost jako cosi zcela obyčejného, neboť ve světě dělo se mnoho věcí neméně důležitých. A přece bylo mnoho lidí, kterým záhada točnového bodu nedávala spáti. Před lety hrstka našich krajanů účastnila se arktických výprav rakouských a osvědčili se. Pól byl nám poněkud, jak se říká, z ruky, leč zdá se, že není končiny na světě, kam by se někdo od nás nedostal. O leckterém z těchto odvážlivců se nedovídáme ničeho, protože nepovažují za nutné spisovati o svých zkušenostech objemné, senzační knihy, jiní patrně zase jsou přesvědčeni, že si denní spotřebu dobrodružnosti uhradíme překlady Ossendowského a Svena Hedina, konečně máme ustavičnou výpomoc v dětské fantazii básníků, kteří statečně opěvují černochy a opilé námořníky, jež se jim poštěstilo uviděti na obrázcích cizích ilustrovaných listů.

Jan Welzl, československý polárník, jak se sám nazývá, je jistě člověk originální. Byl to též Amundsen, který ho vy-

burcoval z dlouhého mlčení a přiměl ho vzíti do ruky tužku, aby zaznamenal zlomky zkušeností a pamětí z pobytu na ostrovech Novosibiřských a Aljašce. Před třemi roky octl se Welzl zase v Evropě na dlažbě velkého přístavního města. Vrátil se chud po moři, jež ho před čtvrt století vylákalo do neznámých, dalekých krajů. Vrátil se jako chudák, bez peněz, bez dokumentů, a co bylo nejhorší, i bez domova. Opustil Rakousko, když ho neklidný duch a bouřlivé srdce vyvábily z jeho rodiště Zábřehu na Moravě, jako nepohodlný cizinec byl vykázán ze Spojených států, poslán postrkem do starého světa a tu se dověděl teprve o existenci Československa. Zůstal tam u moře, koje se nadějí, že se dopídí prostředků, aby se mohl pustiti zpátky do nehostinných krajů polárních, jež se časem staly jeho domovem.

Sehnal si nejdříve nuzný výdělek, aby neumřel hladem, potom sháněl dokumenty, aby byl přichystán na cestu, kdyby se na něho štěstěna znovu usmála. Po nějakých potížích se mu podařilo, že byl uznán za občana československé republiky, avšak dolary na nákladnou cestu do aljašského přístavu, za kterým prý ho očekávají jeho přátelé, rybolovci, lovci kožišin, prospektoři pátrající po rudách drahých kovů a vzácných nerostů, hlavně však jeho eskymácký kmen, jemuž byl desítiletí hejtmanem, nepoštěstilo se mu sehnat. Je však přesvědčen, že se dočká té šťastné chvíle a že nalezne své jmění a svůj útulek v polárním regionu bez pohromy. Je to blouznění chorého, starého muže, jenž víc než mnoho zakusil na zemi i na moři? Je to výplod podrážděné fantazie, či nemoci, která ho stihla po těžkém úrazu v zápasu s protivníky? Není naší věcí zkoumati to, byť někdy klade velké požadavky na důvěru, ale jeho paměti narychlo a zběžně psané ne-

jistou, těžkou rukou námořnickou po tuhé denní lopotě u světla malé petrolejové lampičky stojí za to, aby se luštily. Je třeba je trpělivě luštit, neboť čeština nebyla snad Janu Welzlovi výhradnou mateřštinou. Nezapomněl ji v cizině, naopak leckterý jadrný výraz srostl s jeho představami, vloudilo se však do ni plno slov a obratů z kosmopolitického jazyka matrosů.

Podnět k tomu, aby své paměti napsal, daly bezděky Janu Welzlovi Lidové noviny. Přicházel často do budovy generálního konzulátu československého, očekávaje rozhodnutí o své domovské příslušnosti. Stal se tam typickou figurkou. „Nazdar Eskymáku," pozdravovali ho úředníci a zřízenci konzulární. Zprvu ho tak vítávali prý žertem, aby si ho trošičku dobírali, později uvěřili jeho vypravování, neboť československí příslušníci za hranicemi nejsou jen dobromyslnými pecivály, kteří si vyjedou do ciziny pro zábavu a z nadbytku peněz a času. Československý polárník, odloučený tak dlouho od domova, dychtil zvěděti, co se vlastně děje v republice, jejímž občanem se stal, aniž o tom dříve měl tušení. Půjčovali mu tedy noviny, které Jan Welzl četl s pochopitelným zájmem. Loni na podzim s opožděním několika měsíců dostal do ruky číslo Lidových novin, ve kterých byl článek o chystané letecké výpravě Amundsenově. V tom okamžiku pocítil přání poučiti své krajany o příhodách, jež ho potkaly za polárním kruhem. Rozvažoval, zdali to dovede a zdali jsou jeho příhody dosti zajímavé. Konečně jednoho večera, navrátiv se z práce, usedl a napsal první svůj list, v němž zběžně vylíčil putování po Sibiři.

A pak přicházel list za listem, někdy tři v týdnu, jindy za tři neděle jeden. Jan Welzl, československý polárník, snažil se vypravovati své osudy docela suše, bez nad-

sázek, bez přepínání. Mísilo se to někdy v beznadějnou směs, v opakování bez ladu a skladu, jindy to byly drobné obrázky a pomíchané vzpomínky. Nakupila se jich hezká trocha. Potom bylo nutno přeložiti je do opravdovské češtiny.

Odpověď městské rady v Záhřebu na Moravě na dotaz, co je tam známo o Janu Welzlovi, byla poslána s nevšední laskavostí obratem. Sdělovala, že v domovské matrice jest zapsán: Welzl Jan, strojvůdce, narozený r. 1850, jenž nabyl domovského práva v Šumperku, Welzl Jan, sluha, narozen 1833, usedlý ve Vídni, a konečně Welzl Jan, námořník, narozený v roce 1868, jehož pobyt nebyl delší dobu znám a jenž se hlásil o domovský list z Hamburku. Nemohlo býti pochybností, že tento poslední je náš polárník. Pochybnosti byly rozptýleny úplně, když nedávno po vzletu Amundsenově poslal domovské obci obšírný dopis, do kterého nakreslil několik map, aby dokázal, že je doma vlastně v polárním regionu. Je mu tedy 58 let, je stár věkem, nikoli duchem, jistě má sklon k dobrému humoru a peprnému námořnickému žertu. To potvrzuje také jeho široká tvář, velké, světlé oči a mohutný svislý knír, který připomíná mořského lva a tvar mrožích klů. Některé věty v hromadě jeho dopisů vnucují otázku: Z koho si starý bouřlivák tropí vlastně smích a proč ve svém stáří tak šaškuje? A tu Jan Welzl sám odpovídá prostě a srozumitelně: „Raději býti v pustinách mezi vlky, než mezi tolika lidmi uprostřed civilizace. Člověk na Severu je velký chudák, ale zato má svou svobodu a žije bez starostí. Všecko, co vidí a najde, je jeho. S radostí očekávám chvíli, kdy se sejdu zase s polárními lidmi, kdy přijedu k Beringovu moři a pustím se ke kapitánu Tamarakovi. Darmo jsem v tom kraji sedmadvacet

roků nebyl. Kdybych byl tak znám jako Amundsen, to by se mi nabízela pomoc, ale že jsem chudý člověk, považuje se má znalost severních jazyků za fantazii. Odtud přes Montreal do Princ Robertu stojí cesta 235 dolarů a není lehko dostati je dohromady."

Bezmála sto je těch dopisů, ze kterých vznikla tato kniha. Jsou psány velkým, energickým písmem, některé prozrazují kvap, v jiných jeví se důkladné přemýšlení, leč od počátku bylo patrno, že Welzl si přeje, aby vyšly ve formě knižní. Naznačil to zrale uváženým rozdělováním v jednotlivé kapitoly. Dosti značná část jeho listů je odpovědí na položené otázky, celá skupina obsahuje důvěrná vysvětlení, jichž uveřejnění si nepřál, a pokyny, kterak jeho vyprávění dáti literární formu. Občas právě tento úkol byl nad pomyšlení nesnadný. Řeč Welzlovu bylo nezbytno překládati do spisovné češtiny, ježto byla prostoupena cizími výrazy, trpěla nejasností a citelným nedostatkem výstižných slov. Zato však jindy povznášel se k vzletu básnickému. Jeho líčení severních krás je tak malebné, že si člověk hned čtené slovo doplní barvami. Tu bylo nejlépe přidržeti se přesně textu, a nebylo-li jinak lze, zachovati rázovité jednotlivé věty v jejich původním znění.

Paměti Welzlovy jsou dokumentem a nezanikly by ani ve velkých literaturách bez ohlasu.

Původní předmluva z prvního vydání,
autorem je patrně Rudolf Těsnohlídek

I. Ze Zábřehu na Kamčatku. Odchod z domova. Sibiřské pustiny. Nový domov v Ledovém moři.

Jmenuji se Jan Welzl. Narodil jsem se 15. srpna 1868 ve městě Zábřehu nad Moravou. Často jsem vzpomínal na své rodiště, kde jsem strávil velkou část svého mládí. Toužil jsem již jako hoch do cizích krajů, pokoušel jsem se odvyknouti si těm odvážným myšlenkám, nakonec však jsem neodolal, přemohly mne. Ve věku, kdy jiní počínají býti usedlými lidmi, opustil jsem v roce 1895 svůj domov. Co mne k tomu pohnulo a co bylo příčinou mého odchodu, nebudu vykládati, protože po tom nikomu ničeho není, povím jenom tolik, že můj duch byl tak neklidný. Uposlechl jsem jeho hlasu a šel jsem. Myslím, že jsem do dnešní doby nikoho v Zábřehu nezanechal.

Odcestoval jsem do Janova. Tam, v italském přístavu, uviděl jsem po prvé moře. Tam počal můj život námořníka na cizozemských lodích. Představoval jsem si jej hodně jinak. Nebylo všecko tak, jak si člověk za mlada kreslí a maluje. Jan Welzl byl tedy přihazovačem uhlí na anglické lodi. Byla první a nebyla poslední, kterou poznal. Plula do Baltimoru v Severní Americe. Pohodlně jsem necestoval, zkusil jsem víc než dosti a těšil jsem se na oddech na pevné zemi. Nasytil jsem se ho v baltimorském přístavu brzy. Když tam loď vyložila náklad, zamířila ku pobřeží Texasu a zakotvila v Galvestonu. Rozhodl jsem se, že s ní popluji ještě dále do světa, a bylo mi vhod, že přijala nový náklad zboží pro Vladivostok. O Panamském průplavu se tehdy jen mluvilo a psalo a řada let uplynula, než jím projížděly první lodi z Atlantického

do Tichého oceánu. Doufal jsem, že uvidím i Jižní Ameriku a že vykonám cestu, kterou podnikli velcí objevovatelé španělští a portugalští, ale loď měla zboží také pro africké přístavy, a tak jsem začal svou cestu kolem světa obráceným směrem. Plavba kolem Afriky a mysu Dobré naděje se zastávkou v Kapském Městě trvala sedmdesát dva dní. Když jsme ve Vladivostoku třiasedmdesátého dne zakotvili, opustil jsem hned druhého dne loď navždycky. Choval jsem naději, že dostanu ve Vladivostoku jiné zaměstnání, které by se mně lépe hodilo, vyneslo mi více peněz a umožnilo mi provést plány, kterými jsem se už dlouhou dobu obíral. Přemýšlel jsem o nich důkladně, zbohatnouti jsem nechtěl, peněz jsem potřeboval jen ku provedení toho, co jsem si uložil.

Našel jsem opravdu práci brzy, a to v carském arzenálu, kde jsem byl přijat za zámečníka. Pracoval jsem tam ve spokojenosti tak dlouho, dokud mne potřebovali. Po nějakém čase se mi naskytlo zaměstnání, které mi bylo k uskutečnění mých plánů mnohem víc vítáno. U jezera Bajkalského budovala se tenkrát transibiřská dráha, doplňovala se místy trať a stavěla se také druhá kolej. To se mi hodilo. Stavěl jsem celé měsíce železniční mosty. Vydělával jsem dost peněz a pozorně jsem si šetřil, abych si mohl opatřiti věci, kterých jsem později potřeboval.

Když byla stavba železnice dokončena na hlavní trati, byl jsem transportován do Uluchan-Vrjusku a tam jsem sestavoval nosníky železného mostu. Práce ta se také zvolna blížila ke konci a já se tím horlivěji zanášel myšlenkou, která mne v ty kraje Asie vedla, znovu jsem promyslil plán procestovati Sibiř až k severnímu Ledovému moři. Penězi jsem byl již dostatečně zaopatřen, zbývalo mi jen opatřiti si věci, bez kterých jsem se na té obrovské

Na daleké cestě! Rackové doprovázející loď jsou posledním pozdravem pevniny.

cestě obejíti nemohl, a tak jsem odešel do Irkutsku, abych si v tom městě všechno nakoupil. V Irkutsku jsem se dlouho nezdržoval. Koupil jsem si koně a malý vozík s dvěma koly, koupil jsem si živobytí, střelivo a pušky a pustil jsem se na život a na smrt do strašlivých pustin a tmavých lesů sibiřských. Hodlal jsem dostihnouti oblasti střední řeky Leny.

Nejdříve jsem se musel projíti krajem bez lidí a cest, pustinou Ust-Uda, kde se křižuje tisíce všelijakých stezek, kde se končí všecko a kde má člověk dojem, jako by odcházel na onen svět. Ani památky tam nebylo, která by ukázala, kam která stezka vede, zablouditi tam na věky bylo by hračkou. Vlasy mně stávaly na hlavě hrůzou, když jsem přicházel místy k hromadám kostí. Byly

to pozůstatky vlků ubitých různými cestovateli, kteří si tudy probíjeli cestu. Dnes jistě tam není o mnoho lépe; v době, kdy jsem já svou cestu podnikl, byl ten kus Sibiře úplnou divočinou. Viděl jsem, jak divokost šelem a přírody přemáhala slabost lidskou. Ubývalo kostí vlčích a přibývalo na hromadách kostí koňských, pak se na mne dívaly lidské lebky, houstly a nakonec jsem docházel k rozbitým, zetlelým vozům a saním. Léta ležely ty trosky bez pohnutí na místě, kde lidé padli do pastí dravců a už z nich neunikli.

Byl to hrozný kus mé cesty, i ve vzpomínkách je až dosud hrozný, ale ještě nebyl nejhroznější. Kdybych si byl dovedl představiti, jaké to bude pak, snad bych se byl přece vrátil mezi vzdělané lidi. Ale já se vracet neumím a vracím se nerad.

Slunce mi ukazovalo směr. Tak jsem se tomu naučil na moři a v pustině řídil jsem se jeho východem a západem, jako bych se skutečně po moři plavil. Putoval jsem tou pustinou čtyřicet sedm dní, než jsem se z ní zas šťastně vyprostil. Šetřil jsem se strachem svých zásob a živil se většinou zvěří, kterou jsem si zastřelil. Bylo jí nadbytek. Za pustinou ustudskou přišel jsem znovu mezi lidi. Byli to divocí ještě domorodci. Mířil jsem k osadě Kačuga, abych si tam doplnil zásoby. Rozhodl jsem se pokračovati ve své cestě podle řeky Leny, kudy se tehdejší dobou ubíraly hojné obchodní karavany. Řeka mne ohromila svou mohutností. Jakuti, kteří ji také Lenou nazývají, zejména jejich starověrci, pohlíželi na ni také jako na něco božského. Je z největších řek sibiřských a je opravdovou cestou, která je člověku domorodému nápomocna ve styku s ostatní zemí.

V těch časech, kdy se sibiřská železnice stavěla, dopravovalo se zboží karavanami. V Irkutsku se překládalo a vo-

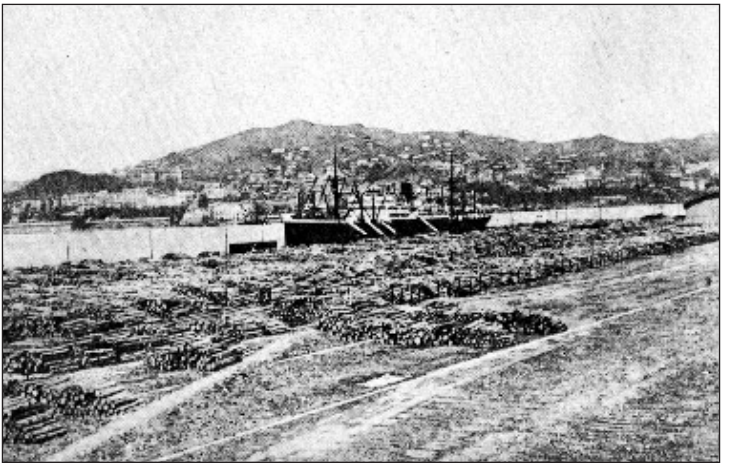

Přístav ve Vladivostoku.

zilo se v létě po lodích k severozápadu. Důležitou obchodní stanicí v těch krajích byl Chomustok. Tam se opět zboží rozváželo rozličnými směry přes Vitimsk a Vercholensk. Tam je také nejsibiřštější Sibiř, protože se nikde na světě nezaznamenaly takové ukrutné mrazy jako právě ve Vercholensku. V Chomustoku bylo pod carskou vládou mnoho politických trestanců. Podobných trestaneckých stanic vedle sibiřských řek bylo velice mnoho a politickým vypovězencům bylo uloženo vykonávati práce při transportu zboží. Po řekách se plavily lodi, které patřily společnostem, jež těžily zlato a jiné nerosty. I v dolech pracovali trestanci a to byl nejhorší trest, nejlehčí byla nucená práce ve stanicích městských, prostřední po opuštěných stanicích daleko od ostatního světa. Mnoho z nich našlo si tam ve vyhnanství ženy mezi domácími mongolskými obyvateli, přivykli si a přizpůsobili se, pozbyli národnosti a povědomosti o vzděla-

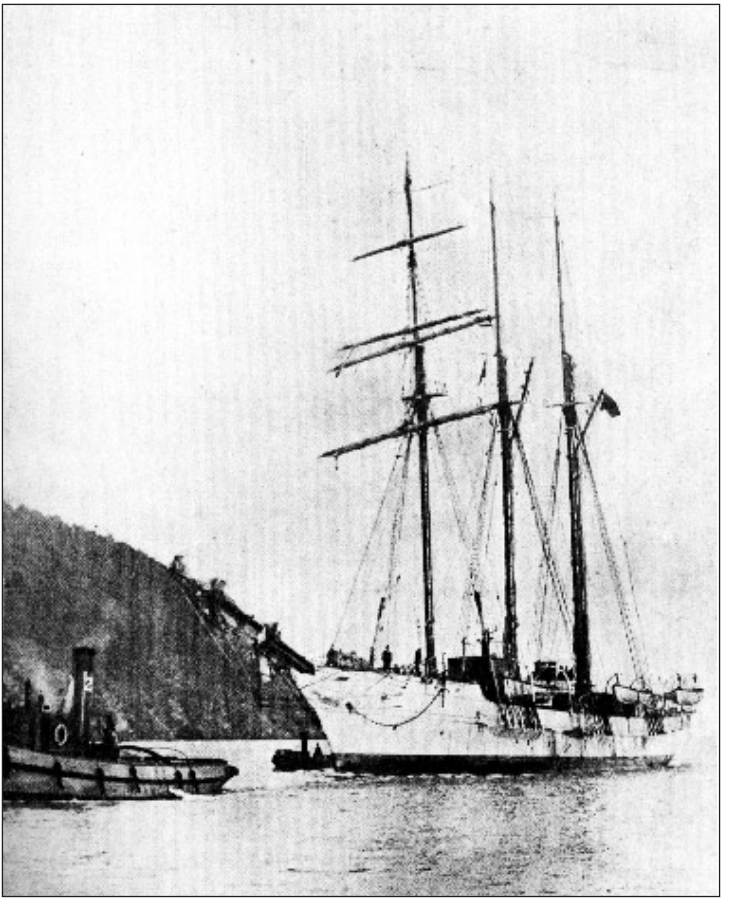

Pohled na loď, zařízenou k plavbě do arktických končin.

ných krajinách, z kterých přišli, a jejich potomci jsou vlastní nynější Sibirjaci.

Mezi kočovným národem, který přebývá podle řeky Leny, neměl jsem se zle. Jmenovali sami sebe Nomani a mezi tímto lidem nomanským nalezl jsem mnoho lidí

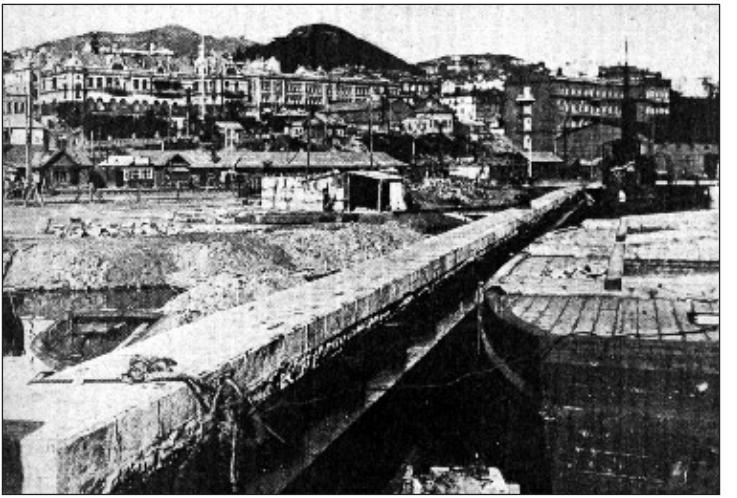

Stavba nábřeží ve Vladivostoku.

dobrých, kteří mne laskavě přivítali a ochotně přijali. Jen to jediné špatné bylo, že jsem se s nimi nemohl domluvit, jak bych si byl přál, jejich jazyk je mongolský a místy je mezi nimi mnoho chudoby. Viděl a zažil jsem na své dlouhé cestě tolik, že jsem to pro ono v krátkém čase zapomněl. Připomínám si, že jsem obešel pustinu Ust Kutskaja, osady a města Kirensk, Vitimsk, Olekninsk, Šigalava.

Za řekou Lenou přišel jsem mezi Jakuty. Jakut je divný člověk, někdy bych byl skoro řekl, že ani není člověkem. Na něm je pozorovati, co z lidu svobodného, uvyklého žíti, jak příroda dovoluje, učiní zkažená civilizace, potlačování a zotročování, v kterém byl sibiřský kozák mistrem. Jakut nemá uznání a citu s bližním, ukradne, co má člověk u sebe, na všem se zhlídne, ale strachu před ním není. Pušky se bojí jako zajíc. Pleť má temnou, znaky plemene mongolského. Cesty územím jakutským vedou zase většinou

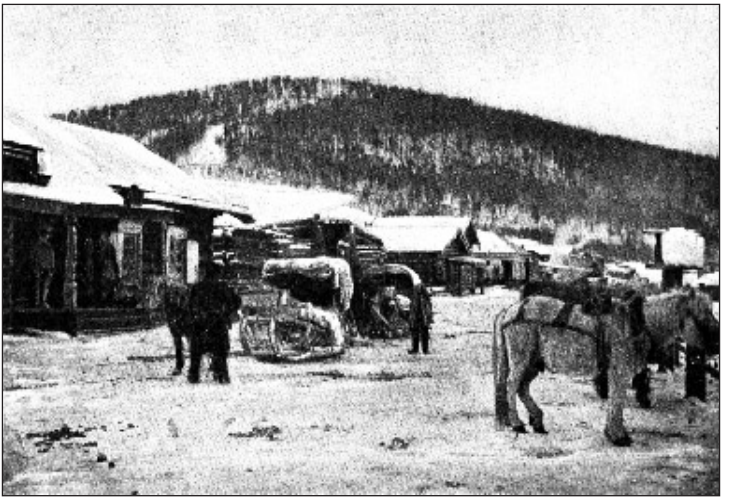

Poštovní stanice na řece Leně.

pustými lesy, nocleh lze dostati někdy na stanicích kozáckých. Nakažlivé nemoci jsou mezi Jakuty domovem v jejich bídných jurtách, zvlášť tam řádí malomocenství, a lid tento, jako jiné národy sibiřské, počínajíc Samojedy a Osťaky a končíc Kamčadaly, byl již tehdy na vymření.

V těch krajích v položení nejkrásnějším, kterému jsem se podivoval, bylo okolí města Jakutsku. Když jsem se k němu přibližoval, prohlížel jsem si zdaleka dřevěná opevnění, kterými byl Jakutsk obehnán. Vystavěli je první ruští kolonisté, aby se lépe ubránili častým útokům domorodců. Zastavil jsem se u pomníku, na kterém je zaznamenán letopočet 1632, kdy byl Jakutsk založen.

Za Jakutskem počínají se již objevovati věčná pole sněhová, přibývá jich a pak se táhnou nepřetržitě k ledovým skalám, které vroubí polární moře. Znovu jsem vcházel do lesních pustin a putoval jsem kupředu, jsa podoben bro-

ďagu, který uprchl z trestaneckého oddílu. Kol kolem na všechny strany prostíraly se hory a lesy plné zvěře, jejíž řev mnohou noc nedal mi pokojně spáti. Vytí vlků mne doprovázelo, když mne zvětřili, na míle daleko. Cest ubývá, potom se vyskytují už jen chodníky téměř nesjízdné a těžko schůdné. Namáhavě dopravuje se tudy pošta letního času, v zimě jezdívá přímo po zamrzlé řece Leně na Verchojansk a Vercholensk, odkud je zase spád do oblasti řeky Kolymy.

II. Země Lamutů a Čukčů. Divošský mrav. Nad mořem Beringovým. Druhá zima.

Co jsem za cestování k moři v neznámých krajinách sibiřských vytrpěl, co jsem poznal a uviděl, neumím povědět ani popsati. Není lehko se na všecko upamatovati, ale i tak zdá se to neuvěřitelným. Za guberniálním městem Jakutskem ustaly sjízdné cesty a mezi močály a lesním porostem leckdy pracně hledal jsem si chodníky, tu čerstvě vyšlapané, jinde zase už znovu zarostlé. Byly to většinou pěšiny lovců a domorodců. Časem jsem potkal transport vyhnanců ověšených okovy. Šli zoufale tam, kde jim bylo souzeno vyčkávati smrt loudavě přicházející. Vždyť tam na dalekém severovýchodu je bezpočtu ztracených bydlišť, odkud nebylo nikdy návratu. Pokus o útěk, to bylo věčné ztracení. To vyhnanci dobře věděli, přesvědčili se již na transportu, že útěk nebývá vysvobozením, a přece prchali. Opouštěli své arestantské roty a stávali se broďagy, tuláky v pralesích, a pak byli mnohdy větším postrachem než dravá zvěř. Za Jakutskem nalézali útočiště mezi domácími národy, kteří sídlí ve skalách. Tam se uprchlíci skrývali před kozáky čerkeskými, kteří je stíhávali. Z toho vznikala nepřetržitá tajná válka mezi utečenci a stihateli. Utečenci podrobovali se pořádku a zvykům domorodých, majíce však více znalosti světa a nepřátel, podrobovali je tu neznatelně, tam zas bez okolků svému vůdcovství. Povstávaly vesnice, o kterých ani úřady neměly zdání, a ve vesnicích žilo se způsobem komunistickým, všechno patřilo všem a obec byla nad jednotlivce.

Jakutka na sobu.

Putoval jsem za Jakutskem územím národa Lamutů. Slýchal jsem o nich za té cesty, že jsou obratní lovci, milovní pořádku a čistoty. Viděl jsem jenom opak. Dostal jsem se do jejich sídel tam, kde také odumíraly jednotlivé rody, kterým člověk ze Západu vzal loviště, nákaza potřela jejich stáda a Lamutům zbývala hladová nouze a strašlivá špína. V tom území počínají lidé již žíti v podzemních dírách jako na vysokém Severu. Ty brlohy bývaly někdy tak hrozně zavšivené, že jsem se do nich bával vstoupit. Vídal jsem churavé lidi, jak seděli vedle sebe a vykusovali si navzájem z těla hmyz, který je trýznil. Bohatší kmeny, kterým se lépe dařilo, bydlely ve stanech ze sobích kůží, v létě přikrývali svá bydliště kožemi vydělanými, v zimě surovými.

Sestupoval jsem se svým povozem do nekonečných rovin, které pokrývají močály a jezera. Seznal jsem, co je

severní step a tundra. Tam přebývají kmeny rozličných severských národů: Tunguzů, Čukčenů a Čaučusů, podobných Jakutům a Lamutům. Jsou vesměs pohani. Jako ten kraj, čím dále na půlnoc, jsou i lidé drsnější a jejich mravy surovější. Mezi jejich starověrci zachovaly se zvyky načisto nelidské. Stáří pociťují jako kletbu a starý člověk zdá se jim darmojedem. Proto ho nenechávali ani zemřít smrtí přirozenou a zbavovali se zestárlých a nemocných skoro po lidojedsku. Zavedli ho ven do kraje, podřízli mu krk a rozpárali břicho, aby víc obci jídla neubíral. Jestliže to byl člověk mohovitější, vzdali mu divnou pohřební poctu. Pobili jeho dobytek, rozsekali, maso rozdělili a část zanechali mrtvému, uloživše je kolem. Cestovati mezi těmito národy nebylo nebezpečno tolik jako nepříjemno. Nebylo kde se skrýti za nepohody a nebylo možné dostati noclehu za studených nocí. Stany a zemní brlohy jsou tak malé, že se tam člověk obrátit nemůže. Západ a puch je uvnitř nesnesitelný. Nejvíc čpí špinavé, umazané, k hrůze nečisté lampy olejové, že ten, kdo tomu neuvykl, by se lehko smradem zadusil. Jakmile nastane večer, vysvléknou se ti lidé do naha a tak chodí ve svých skrýších. Ve větších dírách se zpívá a provozují všelijaké tance.

Nesmírná step činí konec lidskému pokolení. Je nebezpečná a skrývá na každém kroku léčku smrti. Pod mechem tají se hluboké tůně. Běda tomu, kdo se přiblíží k okraji prohlubně v tundře, zmizí tiše, než stačí vykřiknouti. Přidržoval jsem se úzkostně okraje skal, protože tam byla půda pevná. Plazil jsem se podle nich a vyvázl z nespočitatelných močálů. Zvěře tam mnoho nebylo, poněvadž tato step je domovem vlčích smeček. Často jsem byl nucen vypáliti ránu, abych zahnal neodbytné zvědy těch krvežíznivých tlup. Jako většina lidí těmito

krajinami cestujících vyčkal jsem častokrát poštovních výprav a připojil jsem se k nim, abych se dostal se zdravou kůží dále kupředu. Cesta tou pustinou stepní mně trvala třicet sedm dní.

Znovu ukázaly se lesy a hory. Spatřil jsem pohoří Stanové a blížil jsem se oblasti řeky Kolymy. Tam pod pohořím leží městečka Silgitar a Jačise. Kraj je řídce obydlen opět rozličnými kmeny pokolení mongolského, které se živí lovem ryb a zvěře, jež poskytuje kromě masa vzácné kožišiny. Na lov vypravují se lidé neuvěřitelně daleko a umějí na svou kořist číhati třeba celé dny a trpělivě jako kolčava. Každý kmen má svou vlastní řeč. Dorozuměti se s nimi je rovněž nesnadno, protože jsou k cizinci uzavřeni, nedůvěřiví a zhusta úmyslně tupí. Jestliže se na ně promluvilo po rusky, neodpovídali, i když rusky znali. Jestli jsem chtěl něco koupit, nedali, jestli jsem chtěl něco vyměnit, zase nedali a stavěli se, jako by byli hluší a němí. Kdo se té jejich tuposti zalekne, zahynul by hladem. A tak se tváří necitelně jako zeď. Poučil jsem se, že se s nimi dělá krátký proces. Člověk, který je chce přiměti, aby mu něco prodali nebo vyměnili, stoupne si docela blízko k okénkům jejich obydlí a střelí dovnitř. Jediný tento prostředek má účinek. Jak se oheň ukáže, nažene jim takový strach, že všechno snesou, co mají, ani se po placení, ani po výměně neptají, darovali by, co by člověk požádal.

Zastavil jsem se ve velké trestanecké osadě Vyšším Kolymsku. Musil jsem obnoviti zásoby a vydechnouti. Znovu vedla mne cesta pod horami Stanovými a po těžkých nesnázích, kterých bylo pořád více, a stále horší, dorazil jsem do Středního Kolymsku, odtud pak zbývalo mně na půlpáta sta verst do Nižního Kolymsku. Tam se rozvětvují cesty mezi Koljutčin a Čimce a tam seznámil jsem

Oročonský lovec na Bajkalském jezeře v člunu ze sobí kůže.

se s polární bouří, která zuřila za mrazivých vichrů. Nebyl jsem si dosti jist, kam se obrátit, obával jsem se po těch bouřích jíti dále rovnou k severu a odhodlal se sledovati cesty podle řeky Indigirky, pokud to bude možno. Nepostačoval mi můj dobrý sibiřský šat a hotovil jsem se převléci se do kroje, který je rozšířen po celém arktickém kraji, do koženého obleku. Ani můj povoz již nesnášel dobře překážky. Ze všech příhod, které mne v těchto nejvýchodnějších krajinách asijských potkaly, uchytila se mi nejsilněji v paměti ta, kterou jsem zažil u mongolského kmene, jenž tíhne již ke Kamčatce, do gubernie petropavlovské. Nebylo mi povědomo, jaké zvyky má ten lid, který nestojí o nic výše než zvíře. Jakmile se bílý, evropský člověk podívá na ženu z tohoto kmene nebo na ni dokonce

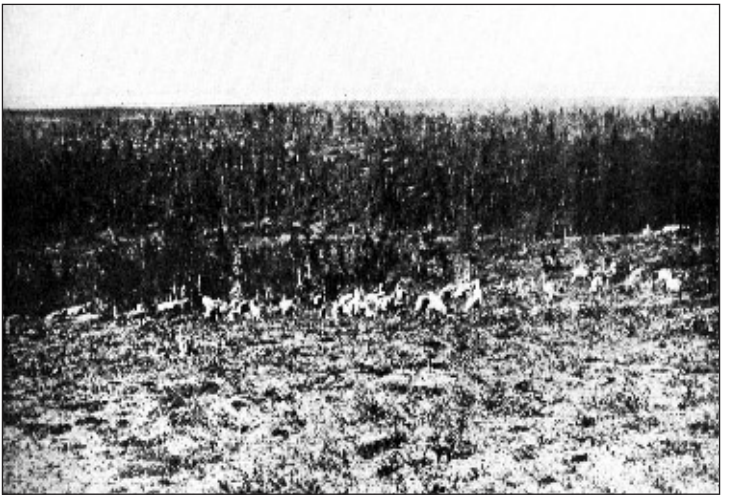

Typický pohled na sibiřskou tundru s pasoucími se soby.

promluví, tu se ho hned ptají, jestli si ji chce vzíti. Řekne-li, že ne, jak se to i mně stalo, pak tyran, který je náčelníkem kmene, tu ženu považuje za tak špatnou, že je odsouzena k smrti. Vlastní rukou ji zabije, tělo rozčtvrtí a hodí kusy mrtvoly bílému člověku pod nohy. Nemají náboženství, nesnesou žádné vlády, nepřijmou žádného rozkazu, cizí řeči se nenaučí a potulují se neustále od místa k místu. Sáně a někdy vozy tahají už jen sobi, sobí koží se šatí a boty pořizují si z kůže tulení.

V petropavloské gubernii na východním břehu Kamčatky mne zastal druhý podzim za mého cestování. Po zkušenostech z minulé zimy, kdy jsem stěží vyvázl životem z těch bouří sibiřských a hrozných metelic, rozhodl jsem se přezimovati, kde jsem právě byl, když se mrtvá doba roční přihlásila. Můj povoz a můj koník byli dávno k nepotřebě. Rozvažoval jsem, kam a na kterou stranu

Před stanem Čukčů.

se obrátím z Čimce na jaře. Od břehu kamčatského bylo možno pokusiti se o přechod do Aljašky, teritoria Spojených států, ale zase mne zdržovalo něco jako předtuchy a po letech jsem tam poznal kus pekla. Lákaly mne také ostrovy v zátoce svatého Vavřince. Zatím jsem se tedy ustálil na tom, že se podívám na Anadyr.

Zvolna utíkala zima a já jí přivykal lehko po všem, co jsem za cestování vytrpěl. Vyhledal jsem v příhodných dobách rozličná bydliště lidská světu ztracená, která zřídka člověk ze Západu vyhledává a uvidí a kde se vede život jako před sty lety v úplné odloučenosti. Trochu odvahy k tomu bylo zapotřebí, ale tenkrát jsem nebyl již sám. Měl jsem již známosti, které mi byly později k užitku. V Nižním Kolymsku spřátelil jsem se s plukovníkem guberniální správy verchojanské. Byl rodem Polák, na východ přišel zprvu jako vyhnanec, pak byl správcem stanice v Nižním

Ediční poznámka

V přítomném svazku je otištěna původní verze vzpomínek cestovatele, polárníka **Jana Welzla** (narozen 15. 8. 1868 v Zábřehu u Šumperka a zemřel 19. 9. 1948, Dawson, Kanada), kterou v roce 1928 vydalo Nakladatelství Fr. Borový v Praze v edici Knihy dalekých obzorů s podtitulem Sbírka ilustrovaných cestopisů a monografií. Obálku a vazbu navrhl Josef Čapek. Kniha měla 248 stran a vytiskla ji Polygrafia v Brně.

Pozoruhodností jsou černobílé fotografie. O jejich autorství totiž ve svazku není zmínka. Vypovídají však průkazně o tom, že jejich „stvořitel" nebyl ve fotografii žádný začátečník, ba spíše naopak. Jednalo se, jak vidno, o fotografa, který byl námětově i kompozičně dosti poučený a sběhlý, který velmi dobře věděl, co a proč chce zachytit, zřejmě i za jakým účelem.

Jan Welzl byl synem kloboučníka a hokynářky. Navštěvoval německou obecnou školu v rodišti, tady se začal psát, jak jeho příjmení známe dnes, neboť v matrice je zapsán Velcl. Vyučil se zámečníkem a kovářem. Pracoval krátce, pak už začaly jeho pověstné vandry. O nich po roce 1925 zasílal **Rudolfu Těsnohlídkovi** do *Lidových novin* desítky dopisů a fragmenty vzpomínek. Ty se staly základem tohoto zpracování, které je jedinou knihou, jejíž autorství Welzl neodmítal, ačkoli jako autor v ní de facto nikde není uveden. I proto jsme to nyní napravili, a to pod příjmením, s nímž pracuje Lexikon české literatury. Na straně 1601 tam autor hesla píše: *„Fakta jeho dobrodružného života byla a jsou zatížena mnoha nepřesnostmi a předmětem četných dohadů (W. sám některé údaje měnil nebo je podával zmateně) a dalších... zpracování."* Platí to tu v plné míře. Nechtěli jsme nic na tom měnit, ba ani psaní jmen, měst, míst. O to dnes totiž vůbec nejde. Jde v textu o exotiku a fantazii, akcentování pracovitosti, poctivosti, soudržnosti. V Těsnohlídkově podání ještě o poetičnost. Jen pravopis je přizpůsoben dnešní normě, originál co nejvíce zachovali pro budoucnost.

Obsah

PŘEDMLUVA.....5

I. ZE ZÁBŘEHU NA KAMČATKU. ODCHOD Z DOMOVA.....10

II. ZEMĚ LAMUTŮ A ČUKČŮ. DIVOŠSKÝ MRAV.....19

III. SETKÁNÍ S ESKYMÁKY. VELRYBÁŘSKÁ VÝPRAVA.....28

IV. TRESTANCI V PRALESE. PES A LIDSKÉ SRDCE HLAD A OKOVY.....36

V. MILUJ SVÉHO BLIŽNÍHO! NEJKRÁSNĚJŠÍ VÝKON ZÁMEČNICKÝ.....44

VI. ZAPADLÁ OBEC. LÁSKA NA POUŠTI. ČERNOCH MEZI LEDEM.....52

VII. MOJE OBYDLÍ. PRVNÍ VÝDĚLEK AMERIČTÍ PROSPEKTOŘI.....59

VIII. NESPOKOJENÍ DOMORODCI. ZBLOUDILÍ INDIÁNI.....67

IX. DARY CIVILIZACE. LÁSKA K MATEŘSKÉ ŘEČI.....76

X. NOČNÍ VÝSTŘELY. ZMIZELÝ SOUSED. SMRTELNÁ JUSTICE.....85

XI. OPOŽDĚNÝ KUPEC. NEŠŤASNÝ INZERÁT. CANADIAN JOE.....92

XII. BÍLÍ OTROCI. LEDOVÁ POMSTA. MOŘSKÝ VLK. TREST MOŘE.....100

XIII. KROCENÍ VLKŮ. KATANSKÁ OPERACE. KAMARÁD ČLOVĚKA....106

XIV. V MEDVĚDÍM DOUPĚTI. BOJ NA ŽIVOT A NA SMRT.....114

XV. KONEC SVĚTA. MIRÁŽ. POLÁRNÍ ZIMA. SEVERNÍ ZÁŘE.....121

XVI. HLOMOZ V TIŠINĚ. BOUŘE. ŽIVOT POD ZEMÍ.....129

XVII. ESKYMÁCKÉ SVÁTKY. POHŘBY A SLAVNOSTI.....137

XVIII. ESKYMÁČTÍ BADATELÉ. AAK MOOK.....147

XIX. NEPRAVÍ VELRYBÁŘI. LOĎ OLGA. HONBA NA PIRÁTA.....154

XX. ALJAŠKA. NEBEZPEČÍ YUKONU. MRAČNA MOSKYTŮ.....160

XXI. LANOVÁ DRÁHA V DIVOČINĚ. BÍDA ZLATOKOPŮ.....168

XXII. ZLATÁ HOREČKA. Z POVĚSTÍ ZLATOKOPŮ.....176

XXIII. OSUD ČTYŘ NĚMCŮ. OD ZLATA K CÍNU.....184

XXIV. FALEŠNÍ HRÁČI. LICHVÁŘSKÉ OBCHODY. TISÍCE BLUDIČEK....190

XXV. POČÁTEK DOLOVÁNÍ V NOME. LINDENBURGOVO ŠTĚSTÍ.....198

XXVI. OPUŠTĚNÉ SANĚ. ORÁNÍ SNĚHU. STARCŮV HROB.....205

XXVII. NOME. ZLATO NA HŘBITOVĚ. ČECHOSLOVÁCI.....213

XXVIII. JACK BRADLEY, MSTITEL HYNOUCÍ ALJAŠKY.....221

XXIX. HULA. PŘEDVĚKÝ HROB. ESKYMÁCKÝM KOUZELNÍKEM.....228

XXX. ZTROSKOTÁNÍ. V RUKOU ZÁKEŘNÍKŮ. SOUD.....237

XXXI. ČTYŘI PAMÁTNÉ KREJCARY.....245

Jan Welzl
ESKYMO WELZL

PAMĚTI ČESKÉHO POLÁRNÍHO
LOVCE A ZLATOKOPA

Fotografie pořídil neznámý autor
K vydání připravil, redakční péčí a poznámkou opatřil,
typografii navrhl a graficky upravil Michal Huvar
Fotografie naskenoval a předpřipravil Petr Líznar
Sazbu provedl Radim Haman
Text připravila Jarmila Hamanová
Vydalo nakladatelství Carpe diem
jako svou 124. publikaci
v Brumovicích roku 2011

Vydání třetí (v Carpe diem druhé)
www.carpe.cz

Knihy nakladatelství si můžete objednat na adrese:
Carpe diem, 691 11 Brumovice 175
(tel. 519 423 378, e-mail: carpe@carpe.cz)

ISBN 978-80-87195-20-8